



WOODROW WILSON

Születés:

Staunton, Virginia,
1856. december 28.

Párt:

Demokrata Párt

Választási győzelem:

1912, 1916

Házastárs:

Ellen Louise Axson
(1860–1914),
Edith Bolling (1872–
1961)

Halál:

Washington D. C.,

A beteges és rövidlátó fiú a háború által elpusztított déli államokban nőtt fel, s olvasni csak tizenegy éves korában tanult meg. De barátai előtt kijelentette, hogy írni és szónokolni szeret a legjobban a világon. Ez utóbbit lelkész apjának templomában, az üres padok előtt gyakorolta.

HÍRES PROFESSZOR

Politikai tudományokból szerzett doktori címet a baltimore-i John Hopkins Egyetemen. Tanított a pennsylvaniai Bryn Mawr női iskolában, a connecticuti Wesleyan Egyetemen, majd a Princeton Egyetem népszerű és legjobban megfizetett professzora lett. Hosszú, átható pillantású, magányos, komoly férfi lett belőle, akit inkább tiszteltek, mint szerettek.

Tekintélye és sikerei miatt egyre több demokrata kezdett reménykedni abban, hogy a pártjuk e jól szónokoló és hatásos fellépésű professzor segítségével szerezheti meg az elnökséget. Előbb New Jersey kormányzójává választották, ahol megvalósította a progresszív mozgalom

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK 28. ELNÖKE

WOODROW WILSON

1913. MÁRCIUS 4.–1921. MÁRCIUS 4.

KORTÁRSAI EGY RÉSZÉ „FRÁZISPUFOGTATÓ PROFESSZORNAK” NEVEZTE, BÁBFIGURÁNAK, AKIT A HÁBORÚ HASZONÉLVEZŐI DRÓTON RÁNGATTAK, VAGY ÁLMODOZÓ IDEALISTÁNAK. MA A TÖRTÉNESEK TÖBBSÉGE NAGY ELNÖKNEK TEKINTI, AKI NEGYEDSZÁZADDAL MEGELŐZTE KORÁT. AZ ENSZ ALAPELVEIVEL, MELYEK SZERINT A BÉKÉÉRT MINDEN ORSZÁG FELELŐS, AZ AGRRESSZIÓ ELLEN A KOLLEKTÍV AKCIÓ A LEGBIZTOSABB GARANCIA, S AZ ÖNKORMÁNYZATHOZ MINDEN NÉPNEK JOGA VAN, WILSON TÖKÉLETESEN EGYETÉRTETT VOLNA.

legfontosabb követeléseit. Elfogadtatta a munkások bal-eset-biztosítási törvényét, az oktatási és közigazgatási reformokat, megakadályozta a korrumpált pártfőnök szenátorrá választását, a szavazók előválasztásokon jelezheték, melyik jelölttel rokonszenvenek, korlátozta a választási kampányok pénzügyi támogatását, és állami ellenőrzés alá vonta a közhasznú létesítmények díjszabását. Még trösztellenes törvényeket is elfogadtatott, ezeket azonban távozása után visszavonták.

Taft elnök ügyetlenkedései és határozatlansága után az amerikai társadalom egy része olyan államfőt kívánt, aki erélyesen kézbe veszi a kormányzat irányítását. 1912-ben a demokraták elnökjelölő konvencióján a párt háromszor vereséget szenvedett egykori elnökjelöltje, William Jennings Bryan is Wilson mellé állt, aki a harmincadik szavazásnál többséget kapott. A negyvenhatodik szavazáson pedig a reformjairól országszerte híressé vált professzor elnyerte a kétharmados támogatást.

Rendkívüli intelligenciája mély vallásossággal párosult: naponta olvasta a Bibliát, s minden istentiszteleten részt vett. Talán ezért hitt abban, hogy ami vele történik, az Isten akarata, s magabiztosságával, erkölcsi felsőbbrendűségével néha alaposan felbosszantotta környezetét.

Platformját „Új Szabadság” néven emlegették: drasztikus vámcsökkentést, további trösztellenes törvényeket, valamint a bank- és hitelrendszer átalakítását ígerte. De sohasem lett volna elnök belőle, ha Theodore Roosevelt egykori republikánus elnök nem vész össze barátjával, William Howard Tafttal. Mindketten indultak az 1912-es elnökválasztáson, s ezzel megosztották a republikánusok hét és fél milliós szavazótáborát, a népi szavazatok 50%-át, amely bőven elegendő lett volna a győzelemhez. Wilson így a népi szavazatok mindössze 42%-ával is meg tudta szerezni a győzelemhez szükséges elektori szavazatokat.

PROGRESSZÍV REFORMOK

Első elnöki intézkedései azt jelezték, hogy vezető sze-

repre törekszik a törvényhozáásban is: 1913. április 8-án Wilson személyesen jelent meg a rendkívüli ülésre összehívott Kongresszus előtt, hogy azonnali akcióra késztesse a vámokkal kapcsolatban. „Mindent fel kell számolnunk, ami a legtávolabbi hasonlatosságot mutatja a kiváltsággal vagy bármely más, mesterséges előnnyel!” – jelentette ki. Az Underwood-féle vámtörvény 27–41%-kal csökkentette a behozott termékek vámját, s több mint 100 árucikk vámmentes lett. Az újonnan elfogadott XVI. alkotmánykiegészítés szellemében a mérsékelt progresszív jövedelemadót is bevezették. Wilson még ugyanabban az évben elfogadtatta a szövetségi tartalékok törvényét, mellyel regionálisan decentralizált, magánkézben lévő és államilag ellenőrzött bankrendszert hoztak létre. Az elnök által kinevezett szövetségi ipari bizottság az államközi korporációk tevékenységét ellenőrizte. A Clayton-féle trösztellenes törvény (1914) megtiltotta a monopóliumokat eredményező eljárásokat, több üzleti tevékenységet törvénytelené nyilvánított, s legalizálta a sztrájkot és a békés sztrájkörtséget. 1913-ban érvénybe lépett a szenátorok közvetlen választását biztosító, XVII. alkotmánykiegészítés is.

Külgügyekben az elnök szakított elődei politikájával. Ellenfele volt minden hódításnak, azt vallotta, hogy minden népnek joga van az önrendelkezéshez, és a nemzetközi vitákat békésen kell rendezni. Külügyminisztere harminc nemzettel kötött szerződéseket a konfliktusok békés rendezéséről. Wilson bejelentette, hogy kormányja nem támogatja a magánvállalkozók kínai és latin-amerikai beruházásait (vagyis a „dollárdiplomáciát”), visszavonatta azt az 1912-es törvényt, mely szerint az amerikai hajók nem fizetnek átkelési díjat a Panama-csatornán, 1916-ban

pedig territórium státuszot biztosított és függetlenséget ígért a Fülöp-szigeteknek.

MEXIKÓI BEAVATKOZÁS

A Panama-csatorna fontossága miatt az Egyesült Államok nem tűrhette a térség államainak destabilizálódását. A pénzügyi összeomlással és lázadásokkal küszködő Nicaraguába (1912–25), Haitiba (1914–34), Dominikába (1916–24) és Kubába (1917–22) csapatokat küldtek, 1917-ben pedig megvásárolták a Virgin-szigeteket Dániától.

A mexikói diktátor, Victoriano Huerta kormányát Wilson nem volt hajlandó elismerni. A lemondását sürgette, s egy ideig azt remélte, hogy a mexikóiak maguk rendezik az ügyeiket. Csakhogy az amerikai tulajdonosok védelmet kértek mexikói birtokaik számára, az európai hatalmak pedig készen álltak a beavatkozásra. Wilson fegyvert szállított Huerta ellenfeleinek, s amikor Tampicóban a helyi parancsnok letartóztatott több amerikai tengerészt, az Egyesült Államok haditengerészete elfoglalta Vera Cruzt (1914), hogy a németek ne segíthessék fegyverszállítással Huertát.

A második amerikai–mexikói háborút csak Argentína, Brazília és Chile közvetítésével sikerült elkerülni. Wilson kénytelen volt elismerni Venustiano Carranza elnökségét (1915). Pancho Villa banditavezér ezen annyira felháborodott, hogy előbb Mexikóban öletett meg több amerikai, majd áttört a határon. 1916. március 9-én 484 fegyverrel rátámadt az új-mexikói Columbus városkára. Ezért John J. Pershing tábornok vezetésével 10 000 amerikai katona hatolt be Mexikóba, hogy elfogja Villát, de sikertelenül tértek vissza. Egyes szakértők szerint a mexikói beavatkozás az amerikaiak katonai felkészületlenségéről győzte meg a németeket, s ez hozzájárult a korlátlan tengeralattjáró-háború megindításához.

Mexikóban 1917-ben az alkotmányozó gyűlés új alkotmányt fogadott el, amely lehetővé tette a lassú konszolidációt.

„Ő ÓVOTT MEG MINKET A HÁBORÚTÓL!”

Az 1916-os választási évben Wilsonnak szüksége volt a progresszívek támogatására, s ezért törvényt írt alá a farmereknek nyújtandó hosszú távú kölcsönökről, a gyermekmunka korlátozásáról, a vasutasok nyolcórás munkanapjáról, új jövedelemadó bevezetéséről és az amerikai történelem első birtokadójáról. Sikerült győzelmet aratnia, bár választási jelszava a későbbi események ismeretében furcsán cseng: „*óvott meg minket a háborútól!*”

Az első világháború kezdetén a semlegesség volt a célja, ezt azonban nehéz volt megvalósítani, hiszen a britek tengeri hadereje miatt csak az antanthatalmak tudtak amerikai árucikkeket vásárolni. Wilson azt hangoztatta, hogy mindkét fél felvehet hiteleket. Csakhogy az antant kezdetől többet vett fel – a németeknek nyújtott hitelek tízszeresét.

Mindkét fél a blokád eszközeihez nyúlt. A németek csak tengeralattjáróikban bízhattak, ezek alkalmazása viszont azzal fenyegetett, hogy kiprovokálják az Egyesült Államok hadba lépését. Wilson közvetíteni szeretett volna. Amíg azonban mind az antant, mind a központi hatalmak bíztak a győzelemben, erre nem volt lehetőség.

Miután a német tengeralattjárók akciói következtében több amerikai állampolgár életét veszítette az óceánon, Wilson támogatta a katonai felkészülési programját, és 1916. márciusában már a diplomáciai kapcsolatok megszakításával fenyegetőzött. A feszültség csökkent, mert a német admirális megígérte, hogy tengeralattjárói nem támadnak utasszállítóra. De az újabb incidenseket nem lehetett elkerülni.

Wilson titokban tárgyalta a brit és a német kormánnyal, majd 1917. január 22-én a Kongresszus előtt kijelentette: „*győzelem nélküli békére*” és a békés nemzeteket tömörítő nemzetközi szervezetre van szükség. Az amerikai elnök ezzel a világbeke biztosítását nyilvánította az amerikai külpolitika céljának, ami hatalmas fordulat volt.

A német vezérkar azonban abban bízott, hogy a tengeralattjárók hatékony felhasználásával legyőzheti az antanthatalmakat, mielőtt az Egyesült Államok beavatkozna a világháborúba, és január 31-én meghirdette a korlátlan tengeralattjáró-háborút. Márciusban elfogták a német kormány híres Zimmermann-táviratát, amelyben a németek szövetséget ajánlottak és amerikai területeket ígértek Mexikónak. Két hét alatt négy amerikai hajót süllyesztettek el, és egy philadelphiai lap úgy értékelte, hogy „*a háború és a jelenlegi állapot között csak annyi a különbség, hogy mi még nem ütünk vissza*”.

TIZENNÉGY PONT

Wilson végül 1917. április 2-án javaslatot tett a hadüzenetre, s a Kongresszus támogatta öt. A moralista elnök számára azonban a háború csak akkor volt elfogadható, ha azért vívják, hogy „*minden háborút befejezhessenek*”, és „*biztonságossá tegyék az egész világot a demokrácia számára*”. 1918. január 8-án közzétette híres tizennégy pontját.

Ezekben a titkos szerződések betiltását, a tengerek szabadságának biztosítását, a gazdasági határok felszámolását, a fegyverkezés csökkentését és a gyarmati igényeknek a helyi lakosság érdekeit is szem előtt tartó rendezését is nyilvánította a sikeres béke előfeltételének. Önrendelkezést ígért az elnyomott kisebbségeknek, s azt indítványozta, hozzák létre a Nemzetek Szövetségét (Népszövetséget), a kollektív biztonságot garantáló nemzetközi

szervezetet. Clemenceau francia miniszterelnök így reagált minderre: „Isten tíz parancsolatot adott nekünk – megszegjük. Wilson tizennégyet akar ránk kényszeríteni – majd meglátjuk!”

A háború jelentősen megnövelte az Egyesült Államokban a kormányzat hatalmát. Az elnök rendkívüli jogokat kapott a hadigazdálkodás irányítására, ötszáz ügynökség ellenőrizte a termelést, a kereskedelmet és az élelmezést. Alaposan megadóztatták a jövedelmeket és a nagyvállalatok profitját. A háború előtt a

szövetségi jövedelmek háromnegyede a vámból és a fogyasztási adókból származott – a háború után e jövedelmek háromnegyede immár a jövedelmi és birtokadókból tevődött össze. Hazafias röpiratokkal árasztották el az országot, a „hazafiatlannak” tekintett személyeknek és csoportoknak pedig súlyos üldöztetéseket kellett elszenvedniük.

Wilson kormánya nem szövetséges, hanem „társult” hatalomként lépett be a háborúba. 1917 végéig csak 175 000 amerikai katona jutott el Európába, mert a be-

sorozás, kiképzés és szállítás sok időt vett igénybe, 1918 júniusára azonban létszámuk meghaladta az egymilliót.

A BÉKE ISTENE

A legyőzött államok 1918 októberében Wilsonhoz fordultak, aki ígéretet tett arra, hogy a végső békét a híres tizennégy pont szellemében fogják megkötni. Csakhogy Wilson helyzete váratlanul meggyengült. A republikánusok mindkét kamarában megszerezték a többséget, ellenfelei aktivizálódtak, a baloldal pedig a háborús kényszerin-

tézkedések, főleg a lázítási és kémkedési törvények miatt nyugtalanodott. Az amerikaiaknak nem tetszett, hogy a demokrata elnök 1918 decemberében személyesen utazott a párizsi béketárgyalásokra, és egyetlen republikánus szenátort sem vitt magával. A Kongresszus megszüntette európai szövetségesei anyagi támogatását. Ráadásul mire tárgyalni kezdtek, Kelet-Európában már tartósan ígérkező megszállási zónák alakultak ki.

Wilsont 1918 végén lelkesen ünnepelték Európában. Az elnök ezért egyre inkább elhitte, hogy az egész emberiség egyetért vele. Arról szónokolt, hogy véget kell vetni annak a korszaknak, amelyben a hatalmi egyensúly hátrózta meg a rendet, az új korszakban ezt a nemzetek együttműködése biztosítja majd.

A tapasztalatlan amerikai delegáció sorra engedni kényszerült szinte valamennyi kérdésben. Az etnikai határok helyett elfogadtatták vele a stratégiai, közlekedési és gazdasági szempontok szerint kialakított határok elvét, s 1919 májusára többen is felismerték, hogy a békeszerződéseknek semmi közük sem lesz a wilsoni elvekhez. Magyarországgal kapcsolatban az Egyesült Államoknak sajnos egyáltalán nem voltak hátrózott elképzelései. Bár diplomatái jóval nagyobb területet szántak hazánknak, mint amekkorát a trianoni szerződés végül kijelölt, és Wilson szót emelt az erdélyi román



Pályafutása azt bizonyítja, hogy a műveltség, a jó szándék, a munkabírási és a nagyszabású, humanista koncepció nem biztosítja a sikert a demokratikus politikai életben. Ha valaki nem képes megfelelő kompromisszumokat kötni, és nem tudja elnyerni embertársai támogatását, aligha valósíthatja meg terveit – legyenek azok bármilyen nagyszerűek.

előnyomulás ellen, mégis akadálytalanul érvényesülhetett a Magyarországgal szomszédos országok igényeit támogató európai nagyhatalmak akarata.

Az egyre betegebb Wilson csak abban reménykedett, hogy a számára legfontosabb célt, a Népszövetség létrehozását biztosíthatja, és ez (az Egyesült Államok vezetésével) a jövőben jóváteheti majd a békeszerződések igazságtalanságait. A Népszövetség megalapítását biztosító cikkelyt sikerült belefoglaltatnia a Németországgal megkötendő versailles-i békeszerződés szövegébe. Csakhogy az amerikaiak többsége úgy érezte, hogy a véres háború után nem árt kissé eltávolodni Európa zűrzavaros ügyeitől.

A LEGYŐZÖTT GYŐZTES

Wilson legnagyobb ellenfele a Szenátus külügyi bizottságának elnöke, Henry Cabot Lodge szenátor volt. Észszerűnek tűnő, de Wilson számára elfogadhatatlan módosítási javaslatokkal húzta az időt. A XVIII. alkotmánykiegészítés eközben bevezette az alkoholtilalmat (1919), a XIX. pedig a női választójogot (1920), a békeszerződés elfogadására azonban nem volt esély. Wilson a társadalomhoz fellebbezett, és 1919 szeptemberében országos előadókörútra indult. Heteiken keresztül naponta több órán át szónokolt. Az előrehaladott érelmeszesedés miatt meggyengült szervezete felmondta a szolgálatot. Október 2-án véresen talál-

tak rá a fürdőszobában: agyvérzés bénította meg bal karját és bal lábát.

Tumulty, a magántitkára, Grayson, a család orvosa és Edith, a felesége úgy döntött, hogy a személyes hűség fontosabb számukra, mint a közérdek. Ezért eltitkolták a nyilvánosság elől az elnök állapotát, idegkimerüléssel és neurasténiával indokolták, hogy nem jelenik meg a nyilvánosság előtt. Tizenhét hónapon keresztül Edith volt a közvetítő az elnök és a külvilág között. Ő azt állította, hogy egyetlen döntést sem hozott meg személyesen, csak azt döntötte el, melyik ügy fontos annyira, hogy az elnök elé terjesszék. Csakhogy aki ellenőrzi az információkat, az a döntéseket is befolyásolja. A Kongresszus tagjai talán

azért nem firtatták Wilson egészségi állapotát, mert senki sem akarta jelentéktelen alelnökét a Fehér Házba juttatni.

Rendkívüli helyzet állt elő: ha egészséges lett volna, talán hajlandó engedményeket tenni, ha pedig meghal, a helyére lépő alelnöke egészen biztosan megkötötte volna a szükséges kompromisszumokat a versailles-i békeszerződés elfogadásához. A súlyosan beteg elnök azonban minden engedményt elutasított, és a demokrata szenátoroknak is megtiltotta a módosítások elfogadását. Az ő makacssága is hozzájárult ahhoz, hogy két szavazás során sem sikerült biztosítani a szerződés ratifikálásához szükséges kétharmados többséget (1919. november 19-én és 1920. március 19-én).

Wilson utolsó reménye az 1920-as elnökválasztás volt, amelyen pártja a Népszövetség eszméjét támogató James M. Coxot szerette volna a Fehér Házba juttatni. A republikánus jelölt, Warren Harding azonban elsőprő győzelmet aratott, s ezután a Népszövetséghez való csatlakozás szóba sem került többé.

Az elnök 1920 végén megkapta a Nobel-békedíjat, és megrokknva hagyta el a Fehér Házat. Az Egyesült Államok pedig, miután győzelmet aratott a világtörténelem egyik legvéresebb háborújában, nem használta ki győzelmét. Távolmaradásával már megszületésekor végzetesen meggyengítette azt a nemzetközi szervezetet, amelynek a béke fenntartása lett volna a feladata. ♦

Wilson haláláig hű maradt ideáihoz: „Méltó módon csak akkor bizonyíthatnánk be, hogy értékeljük a fegyverszünet napjának nagy jelentőségét, ha elhatároznánk, hogy félretesszük az önérdeket, újra megalkotjuk a nemzetközi politika legmagasabb rendű ideáljait és céljait, és ezek szerint cselekszünk!”

